

valkhof nieuws

13e jaargang no. 1
1978-1991

V A L K H O F N I E U W S

REDAKTIEADRES: Postbus 1390
6501 BJ Nijmegen

REDAKTIELEDEN: H. van Brienen
J.Hendriks
L.Hendriks-Walraven

V A L K H O F V E R E N I G I N G

LIDMAATSCHAP: schriftelijke aanmelding
via postbus 1390 Nijmegen

CONTRIBUTIES: f 20,== per jaar
65+ f 12,50 (vanaf 2e jaar)
op postgironummer 4438363
tnv. Valkhofvereniging

V A L K H O F S T I C H T I N G

ABN-bank Nijmegen
Rekeningnummer 53.76.75.930
Giro ABN-bank 821025

**VALKHOF
VERENIGING**

postbus 1390
6501 BJ Nijmegen.

VOORWOORD

Als de mooie dagen die we momenteel hebben een voorbode zijn voor het nieuwe seizoen, dan moet het een héél goed jaar gaan worden en dan niet alleen voor ons, maar zeker ook voor de Stichting Stadsarcheologie, die van de gemeente de beschikking heeft gekregen over de gerestaureerde Stratemakerstoren. Want ook dit zal zeker een publiekstrekker worden wat dan de stad Nijmegen alleen maar ten goede kan komen.

De Stichting neemt de toren in meerdere fase in gebruik: fase 1 is het geschikt maken voor de presentatie van alle vondsten. In een latere fase zou de toren worden uitgebouwd tot een overkapt museum, waarin uiteindelijk de enorme verzameling van + 20.000 middel en laat-middeleeuwse vondsten een plaats kunnen vinden.

De Theofano herdenking zal helaas niet de omvang gaan krijgen waarop we gehoopt hadden, maar wij zullen er alles aan doen om dat wat wel doorgaat tot een succes te maken, want aan enthousiasme ontbreekt het ons niet.

We zouden echter nog wel wat hulp van onze leden kunnen gebruiken bij het toezichthouden in de kapel en als redactielid.

Bent u hierin geïnteresseerd stuurt u dan even een briefje naar Postbus 1390 6501 BJ Nijmegen en wij nemen dan zo spoedig mogelijk contact met u op.

Ook ditmaal wensen wij u weer veel leesplezier.

DE REDACTIE.

HET VALKHOF EN DE NIKOLAASKAPEL

In 1942 werd een boekje uitgegeven, bij het gereedkomen van de stadhuisuitbreiding, waarin verschillende 'vooraanstaanden' hun licht over Nijmegen lieten schijnen. Eén artikel, 'Het Valkhof', 'afgedrukt als blijk van eerbiedige hulde aan den grijzen nestor van de beoefening der geschiedenis van onze stad, den Heer: Ir. J. J. Weve..' een toen 90 jarige bekende stadgenoot, zullen wij U voorleggen omdat hier de Nikolaaskapel en het restant van de Maartenskapel in de schijnwerpers komen.

Uit het geschrift blijkt hoe voorzichtig, de toch behoorlijk vakkundige Ir. Weve, zocht naar de bouw-oorsprong van de Valkhofkapel. Hij begreep toen al, dat een jaartal 'prikken' geen zekerheid kan geven, een 'slag in de ruimte' is en opnieuw twijfels brengt zolang het niet met documenten onderbouwd kan worden. Hij kende te goed de onderzoekingsresultaten van K. Plath in de Nikolaaskapel, een bouwwerk vol raadsels, waar men niet zomaar overheen kan stappen om een geschikte begintijd naar voren te schuiven. Neen men mag het ontstaan slechts behoedzaam in een wat langere tijdsperiode 'vermoeden'! De mogelijkheid blijft echter groot dat zelfs nòdit meer het juiste bouwbegin zal worden teruggevonden.

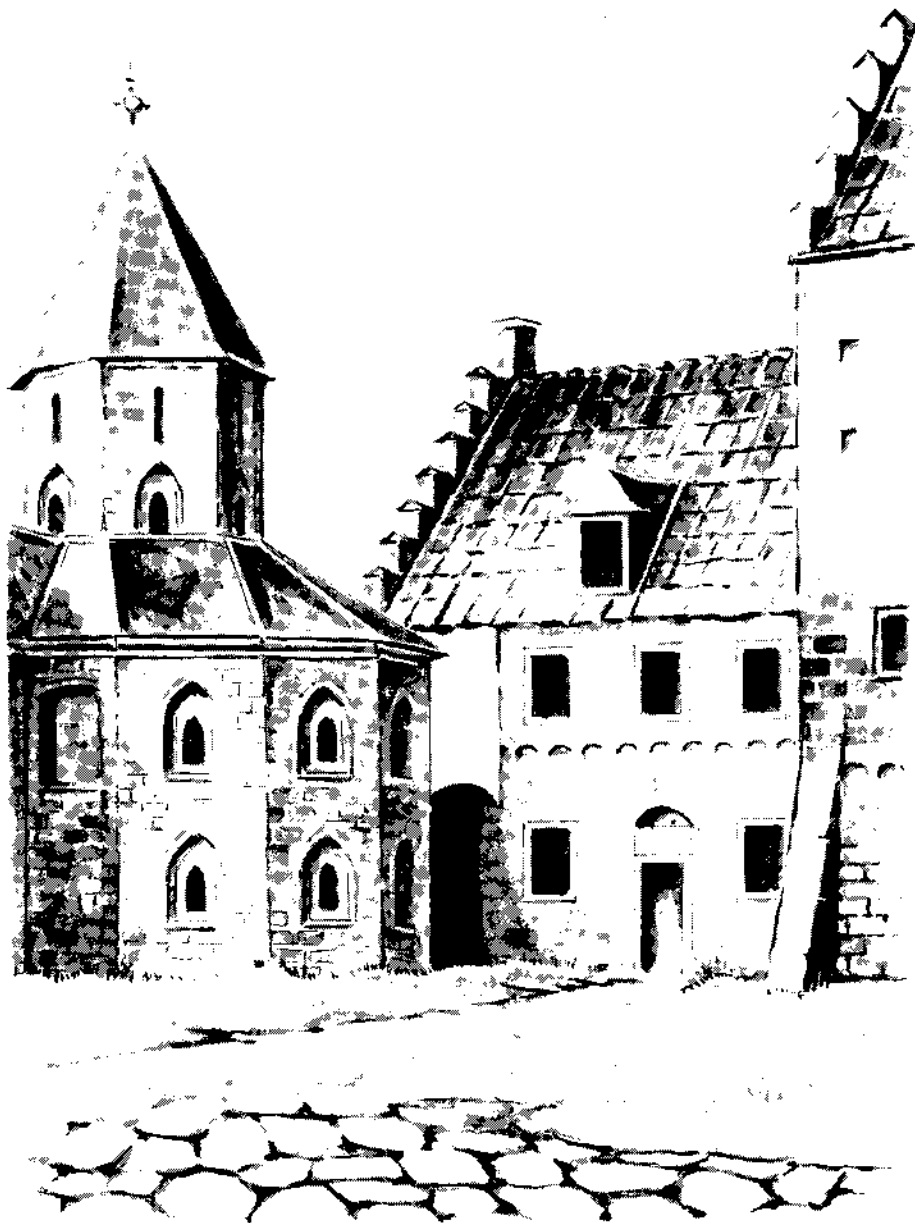
In een van onze komende periodieken zullen wij die onderzoekingen van Dr. K. Plath wat nader met U bekijken. Nu gaan wij over naar het artikel van J. Weve uit het boekje: -BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN NIJMEGEN-.

HET VALKHOF

De naam 'VALKHOF' waaronder de voormalige Keizersburcht te Nijmegen vrij algemeen bekend staat, behoorde in de Middeneeuwen uitsluitend aan het nu nog e-

veneens zo geheten plein, dat tussen het kasteel en de meest nabij zijnde stadspoort (de Burchtpoort) was gelegen en waar de Valkenkooien van de Burggraaf stonden. Tegenwoordig wordt ook de plaats, waar het kasteel gestaan heeft, welke tot wandelpark dient, Valkhof genoemd. Ten tijde van de sloping (1796) spraken men van de 'Furstendomsburcht', maar het mag niet ontkend worden dat de thans in gebruik zijnde benaming hare rechten heeft. Reeds op het in 1572 uitgegeven stadsplan van Braun en Hogenberg wordt de burcht als 'Den Wallickhof' aangeduid, en in vele stukken, zo van vroeger als later tijd, keert dezelfde naam in allerlei spellingen terug. De oorsprong van het burchtkasteel is zeer oud. Met zekerheid weten wij dat Karel de Grote in 777 te Nijmegen een Rijkspalms (Palatium - publicum) bezat, alwaar hij toen een schenking aan het bisdom Utrecht deed. 's Keizers tijdgenoot en levensbeschrijver, Eginhard, vermeldt dat de vorst te Nijmegen de bouw van een nieuw paleis begon (inchoavit). Op goede gronden moet worden aangenomen, dat dit in zijn laatste regeringsjaren geschiedde en dat zijn zoon en opvolger, Lodewijk de Vrome, de bouw voleinde. Van deze paleisbouw is weinig meer overgebleven dan de oudste delen der achthoekige kapel, in de noordwest-hoek van de wandelplaats en nog is het onzeker of zelfs die gedeelten niet tot een jongere tijd behoren.

Het geheel is een rondbouw, waarbij een zestienhoekige omgang in twee verdiepingen een achzijdigen kern omsluit, die in elke verdieping door halfrond getoogde openingen met de omgang gemeenschap heeft. In het midden van de openingen der verdieping zijn deelzuiltjes opgesteld, die de op dubbele toogjes rustende boogvullingen ondersteunen. De afstand tussen twee togenovergestelde zijden van de kern bedraagt 6.25 mtr, de breedte van de omgang 1.98 mtr. De ingeschreven

brokstukken van rode mortel, die, op zich zelf, als werkstenen zijn gebezigd. De kapel en hare fundering zijn evenwel in gewone mortel van kalk en grindhoudend zand opgetrokken.

Hieruit volgt dat de kapel later is gebouwd dan het belangrijke werk, waarvan de rode mortel achterbleef. Mag men dit laatste -onder meer om de daarin verwerkte romeinse bouwfragmenten- tot de schepping van Karel de Grote rekenen, dan behoort de achthoekige kapel tot een jongere bouwperiode, hetzij dan tot die der voltooiing onder Lodewijk de Vrome, hetzij tot een nog jongere tijd.

Uit oude kronieken weten wij, dat de burcht door de Noormannen in de 9e eeuw in brand werd gestoken en verwoest. Dat hij herbouwd werd, blijkt uit de Keizers bezoeken welke na die tijd plaats hadden en uit het feit, dat bij de vermelding van een tweede verwoesting in 1047, het paleis om zijn sterkte en schoonheid overvloedig wordt geroemd.

Een herbouwing der burchtkapel omstreeks het begin der 10e eeuw is dus aannemelijk te achten en zou dan onder Koning Swentibold moeten hebben plaats gehad. Met dit tijdstip zou de teerlingvorm der zuid-kapitellen in de galerij-togen overeenkomen, wanneer voor het eerste optreden van die vorm de gebruikelijke datering wordt aangehouden. Men kan aan het monument aantonen dat de deelzuiltjes met de daarop rustende dubbele boogjes tot de oorspronkelijk bouw der kapel behoren. Nu zijn er evenwel andere gegevens, die voor een hogere ouderdom der kapel pleiten. Het gebouw is volgens bepaalde verhoudingen met grote zorg ontworpen, waarbij de romeinse voet als eenheidsmaat is gebruikt. De vensters vertonen diepe nissen met uitwijkende dagzijden alleen aan de binnenzijde, terwijl zich aan de buitenzijde ondiepe nissen zonder afschuining bevinden. De versiering van de toog boven de hoofdingang, waarbij natuursteenblokken met

cirkel van de buitenomtrek heeft een middellijn van 13.53 meter. De pijlerdikte bedraagt 0.727 meter, de dikte van de buitenmuur 0.96 meter. Het oorspronkelijke werk was geheel in tufsteen opgetrokken. Hier van zijn nog over: de achthoekige kern, de westelijke voorhal (met Keizersloge in de verdieping) en vier vakken van de buitenmuur, ten N. van de ingang. Aan de westzijde van het tweede voorname overblijfsel van de (latere) burcht, de zogenaamde 'ruïne', die deel uitmaakt van Frederik Barbarossa's paleisrestelling, bevindt zich zowel onder als boven de grond, enig metselwerk in tufsteen, dat mede tot de oudste bouwperiode van het kasteel moet gerekend worden. Het zijn de overblijfselen van een muur en diens fundering, welke laatste vóór-karolingisch kan zijn (deel der palts, waarin Karel de Grote in 777 verblijf hield?), terwijl de muur-overblijfsels zelf dan tot Karel's eigen schepping zouden behoren. Het is voornamelijk de aard der gebezigde metselspecie, die hier de weg wijst. De fundering die naar-romeins is (getuige; de aardlaag met haar inhoud, waarin zij verzonken werd) is gemetseld van tufsteen in mortel van eenvoudige kalk en zand. In de mortel van de daarop rustende jongere muur is overvloedig baksteenpoeder gemengd, waardoor zij rood gekleurd is. Bij de sloping van het paleis in 1796 en '97 werden enorme hoeveelheden dergelijke mortel als waardeloos materiaal in de bodem achtergelaten, na van de tufsteen, die zij had verbonden, gescheiden te zijn. Maar ook vinden wij dezelfde mortelsoort vastgehecht aan steenblokken, die van de sloping afkomstig, om hun betekenis bewaard bleven (romeinse gedenkstenen, architectuur-fragmenten). Andere steenblokken waarop de sporen van rode mortel zichtbaar zijn, werden bij de bouw der burchtkapel aan sommige harer pijlers opnieuw verwerkt. In hare fundering treft men zelfs

rode (romeinse) tegels-op-hun-kant afwisselen, heeft een uitgesproken archaisch karakter en past volkomen bij hetgeen de Merovingische tijd ons opleverde. Hetzelfde karakter vertoont de wijze van behakken der welfstenen in de verscheidene togen der galerij-openingen. De voegen zijn daar n.l. zoveel mogelijk liggend gehouden, in tegenstelling met de radiale richting, zodat de sluitsteen ten slotte wigvormig moest worden toegespitst.

Een juiste datering van het hoogst belangrijke monument blijft echter moeilijk en zal misschien nimmer mogelijk zijn.

De kapel werd in de loop der eeuwen gedeeltelijk verbouwd, maar behield geheel haar grondvorm. In het begin der XVde eeuw werden elf wandvakken van de buitenmuur in baksteenmetselwerk vernieuwd, waaronder ook het oostelijk wandvak, dat vermoedelijk door een koornis werd gevormd. Aangezien ter plaatse ook de oorspronkelijke fundering werd weggebroken, missen wij de gegevens om over de oudste toestand van het koor iets met zekerheid te zeggen.

De middenbouw (de kern) werd bij de gedeeltelijke vernieuwing in de vorm van een verdedigingstoren met schietgaten, hoger dan oorspronkelijk en mede in baksteen opgetrokken. ter hoogte van de onderkant der schietgaten werd toen een houten vloer op balken gelegd. De omgang werd tevens in beide verdiepingen van gemetselde kruisgewelven voorzien. Oorspronkelijk waren alleen de benedengalerij en de westelijke uitbouw in beide verdiepingen overwelfd. De bovengalerij had een zichtbare houten bekapping. Het is onzeker of ook de middenruimte oorspronkelijk op die wijze gedeekt, dan wel overwelfd was.

Daar de nieuwe baksteenwelfen van de beneden-galerij verhoogde kappen hadden, moest de vloer der bovengalerij hoger worden gelegd dan oorspronkelijk was ge-

schied. Op zijn beurt vereiste dit hoger leggen van de dorpelplaten in de bovenste galerijtogen en het evenredig inkorten van de deelzuiltjes, die trouwens ook door nieuwe, kortere vervangen kunnen zijn.

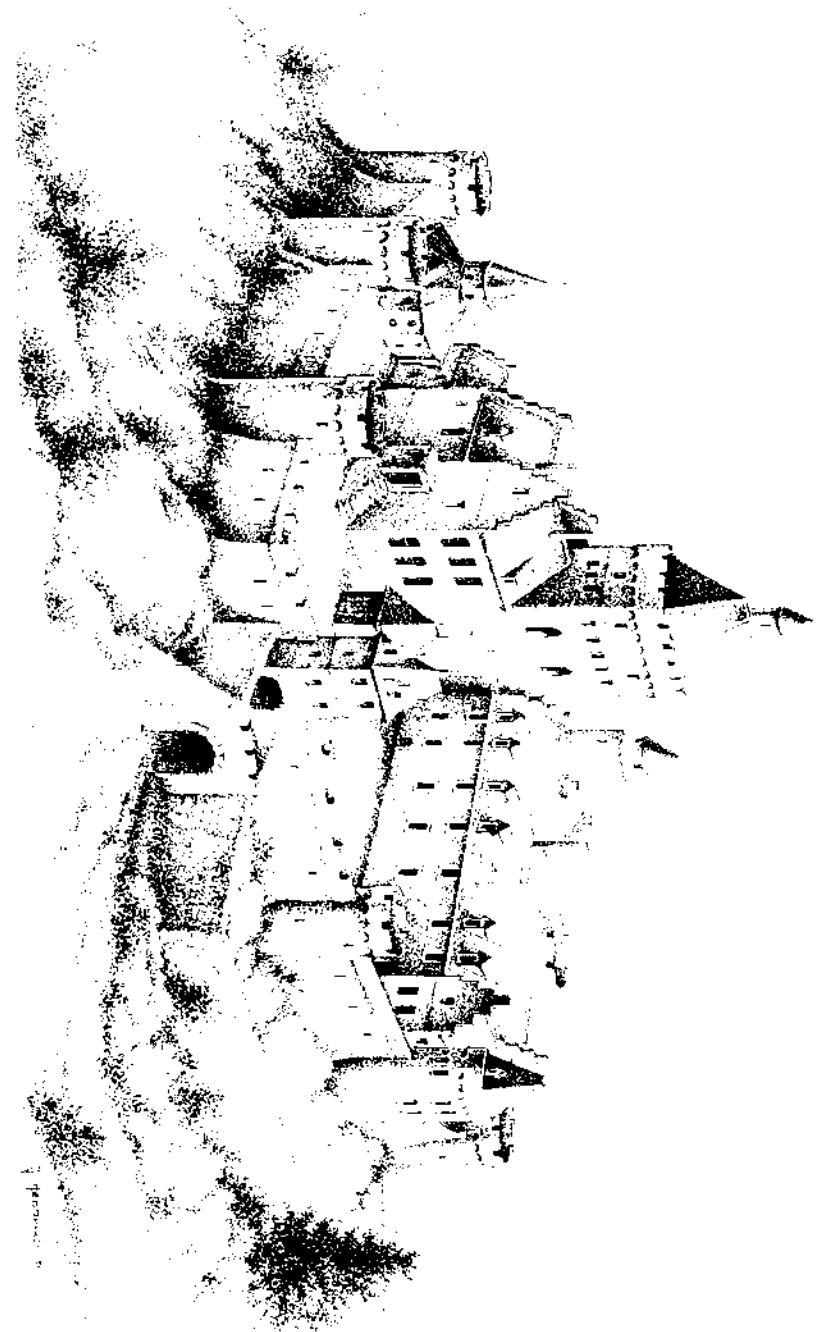
Inwendig verdienen de gewelfschilderingen en de versiering van sommige wandvakken met omcirkelde kruisen de aandacht. Zij dateren zeer stellig van na 1545, toen de kapel volgens de burggravelijke rekening geheel is gewit (bezoek van Karel V). Vijf en dertig jaren later werd zij bij gelegenheid van de doorreis van Koningin Anna, de gemalin van Philips II, zonder kosten te sparen opnieuw opgeknapt. De genoemde schilderingen behoren zo goed als zeker tot deze restauratie.

Tussen 1904 en 1906 werd de kapel voor de laatste maal hersteld. Daarbij is met grote zorg gewaakt voor het behoud en de bescherming van hetgeen door de eeuwen was overgeleverd.

Van de aanleg van Karels Palts 'in zijn geheel' weten wij niets. Het kleine muurfragment langs de westzijde der Barbarossa-ruïne kan ons natuurlijk hieromtrent niets leren en het terrein, dat door de voormalige burcht met zijn pleinen werd ingenomen, is bij de sloping zo door en door omwoeld, dat ook de toekomst ons wel nimmer meer dan tot heden zal openbaren.

Iets meer weten wij van Barbarossa's burchtherstelling. Wel is waar, werd ook dit werk in de loop der eeuwen (voornaamlijk in de XV eeuw) veranderd, in hoofdzaak bleef het karakter van de XIIde eeuwse burcht met zijn belfried (reuzentoren), ommuring en verdedigingstorens tot aan de sloping ongeschonden bewaard.

Talrijk zijn de tot ons gekomen burcht-afbeeldingen, vooral die uit de XVIIIde eeuw, waaronder een plattegrond, die behoort heeft bij een rapport van het jaar 1725, wegens uit te voeren herstellingswerken. De tekening geeft het dakenplan en is gedeeltelijk figuratief. Aan de hand van dit plan, vroegere afbeeldingen

en de weinige overblijfselen, die zich zowel boven, als onder de grond bevinden, is het mogelijk geweest een reconstructie te ontwerpen van de toestand waarin de burcht zich in het midden der XVIIIde eeuw bevond. Behalve de binnenste ringmuur met zijn bolwerken en hoofdboort, behoorden tot de XIIde eeuwse stichting zeer zeker de Reuzentoren en de nog aanwezige koornis. Zomin als deze, stond de eerste oorspronkelijk op zich zelf, maar verrees vermoedelijk tussen twee vleugels, die aan zijn smalle zijden aanstielen en waarschijnlijk met de einden naar het noorde ombogen. De koornis sloot met hare westzijde tegen een langwerpige gebouw. In de XVde eeuw werd het kasteel uitgebouwd. Was tot nu toe tufsteen als bouwmetaal gebezigt, vanaf nu werd baksteen gekozen. Waarschijnlijk werd bij deze gelegenheid het genoemde langwerpige gebouw, zowel in de richting van de Reuzentoren als naar het zuiden verlengd, waarbij de zuidelijke afsluiting werd gevormd door het optrekken van een der muurtorens (het Jonker-Janstorentje). Ook de naar het noorden ombuigende vleugels, ter weerszijde van de Reuzentoren, zijn waarschijnlijk in dit tijdperk verlengd geworden, waardoor enerzijds aansluiting werd verkregen met de achthoekige kapel, anderzijds met de noordelijke vestingmuur. Nog in de XVIde eeuw werd het gebouwen-complex vergroot door de oprichting van een gebouw tussen de bestaande vleugel ten Oosten van de Reuzentoren en de oostelijke vestingmuur. (de prinskeuken). Latere verbouwingen hadden slechts verbeteringen ten gerieve van de bewoners ten doel. Van het algemeen aanzicht dat de burcht onmiddellijk vóór zijn slooping moet gehad hebben, geven ons de gewassen en later door Thelott in koper gestoken tekeningen van Hendrik Hoogers uit de jaren 1784 en 1795 een goed denkbeeld. Van de overgebleven onderdelen van Frederik's paleis

bespreken wij hier alleen het halffrond, gewoonlijk als 'ruine' genoemd. Het bestaat uit een rechthoekig gedeelte, waaraan een halfronde nis sluit, die met een halfkoepel is gedekt. De binnen-middellijn meet 6.87 meter. Vermoedelijk sloot aan het rechthoekige en oorspronkelijk waarschijnlijk met een tongewelf gedekte gedeelte westwaarts een kwadraatvormige met een kruisgewelf overdekte ruimte aan, waarvan de zijde alsdan 7.50 meter moet hebben gemeten. Het gehele complex vormde te samen de paleiskapel en was door een tussenvloer in twee verdiepingen gedeeld. De benedenverdieping was overdekt met kruisgewelven, ten dele rustend op vrijstaande zuiltjes, waarvan enige, ofschoon geschonden, nog in wezen zijn. De aansluiting van de gewelven aan de wanden van het halffrond zijn duidelijk herkenbaar.

De bovenruimte, die ongetwijfeld door een opening in de vloer met de beneden-ruimte in verbinding stond, was voor de hofhouding, laatst genoemde voor het garnizoen en dienstpersoneel bestemd, in de geest van de dubbelkapellen te Eger, Neurenberg, Vianden en elders.

De bouwvormen en het ornament komen geheel overeen met die van het ons van elders bekende Rijns-Romaans uit de stichtingstijd. Merkwaardig zijn de plaatsing der rondvensters in de assen der lisenen en het niet overeenstemmen der hoogte-indelingen van binnen- en buitenarchitectuur.

Binnen het halffrond trekken de beide romeinse hoekzuilen met hun wit-marmeren kapitelen uit de eerste stichtingstijd van de burcht, de aandacht. Drie andere, mede van de burcht afkomstige karolingische kapitelen zijn binnen het monument te midden van andere bouwfragmenten opgesteld 1). Deze zijn in bijzonderheden beschreven in het 'Bulletin' van Mei 1918.

De meeste bouwfragmenten, die buiten het halffrond in

Het Valkhof is altijd mooi, zomer of winter! (Foto: Antoon Janssen.)

twee groepen los op elkander gestapeld liggen, zijn van Romeinse oorsprong en van de oude burcht afkomstig. Zeer waarschijnlijk behoren zij tot het bouw materiaal dat Karel de Grote van elders liet aanvoeren. (Tot zover Ir. J. J. Weve.)

DE VERDWENEN BOUWFRAGMENTEN VAN DE OUDE BURCHT

Alle aanwezige fragmenten van de vroegere burcht werden bij de 'park-reconstructie' in 1985 op last van 'n gemeentelijke instantie (!) afgevoerd naar een stortplaats bij Publieke-Werken. Een schriftelijk protset van de Valkhofvereniging volgde spoedig bij B. en W.:

Aan het college van Burgemeester en wethouders van Nijmegen.

Nijmegen, mei 1985

Geacht college,

Bij deze vragen wij U Uw aandacht voor de vermiste bouwfragmenten van de gesloopte Valkhofburcht. Nadat deze bouwfragmenten bijna 200 jaar lang het Valkhofpark hebben gesierd, zijn ze bij de laatste reconstructie van het park geheel uit het zicht verdwenen. Eenmaal opgeladen op een vrachtwagen, zijn ze bij het C.V.D. terrein simpelweg gestort als oude rommel. Ooggetuigen kunnen dit bevestigen, evenals het droevige feit dat inmiddels enkele stukken tufsteen verkocht zijn aan liefhebbers, omdat deze steensoort zo plezierig te bewerken is!

Hopelijk kunt U het met ons eens zijn, dat deze gang van zaken diep te betreuren valt. Tevens hopen wij dat U, met ons, van mening bent dat deze stukken weer terug moeten naar de plaats van herkomst: het Valkhof. Dat terug-van-weggeweest moet ons inziens ook gelden voor de zuilen, die wederom hun originele plaats

dienen in te nemen in de crypte van de St.Maartenskapel, ook wel Barbarossaruine genoemd.

Daar waar het Valkhof nog steeds als het touristische hoogstandje voor de stad Nijmegen geldt, wij verwachten dit seizoen toch weer tussen de 30.000 en 40.000 bezoekers, zijn wij vol vertrouwen dat U erop zult toezien dat op korte termijn de historische steenfragmenten weer zullen terugkeren naar de plek waar zij behoren: Het Valkhof.

Wij hopen dat U ons vertrouwen in U niet zult beschaamen.

Namens het bestuur van de Valkhofvereniging,
Namens het bestuur van de Valkhofstichting;

J.M.T.Nooy
Voorzitter.

Van ambtelijke zijde volgde hierop een ijzig stilzwijgen! Na zes weken werd de nog steeds onbeantwoorde brief in de Valkhofkapel ter inzage gelegd en begonnen met het verzamelen van handtekeningen.

Weer anderhalve week later kreeg samensteller van dit artikel onder toevallige omstandigheden een persoonlijk gesprek met de in die tijd over Nijmegen regerende burgemeester Hermsen. De goede man, volgens zijn zeggen volledig onbekend met de brief, was het zeker met die gang van zaken niet eens en beloofde met de hand op het hart het 'gebeuren' grondig te onderzoeken.

Inderdaad volgde enkele dagen later al het door ons lang verwachte antwoord aan de Valkhofvereniging van Dienst Volkshuisvesting.

De handtekeningen-actie, met als achtergrond alles in de landelijke pers te brengen, werd stop gezet. Brief;

DIENST VOLKSHUISVESTING

Aan het bestuur van de Valkhofvereniging
Postbus 1390 6501 NIJMEGEN

Uw brief van:
15-5-'85

Ons kenmerk
BK HE 8509998
Datum 16 juli 1985

Onderwerp:
Bouwfragmenten Valkhof.

Naar aanleiding van Uw briefd.d. 15 Mei 1985 inzake de bouwfragmenten van het Valkhof het navolgende.

De bouwfragmenten die het park sierden bevonden zich op verschillende plaatsen in het park, het merendeel lag in de directe omgeving van de absis van de voormalige St.Maartenskapel. Tijdens de renovatie van het park zijn de bouwfragmenten verzameld en op een geschikte plek tijdelijk opgeslagen.

Gezien de werkzaamheden leek het mij beter om verdere beschadigingen te voorkomen, deze over te brengen naar de opslagplaats van de afdeling Beheer en Onderhoud van mijn dienst, dit is geschied in overleg met de directeur van het Nijmeegs Museum.

Het vervoer heeft zodanig plaats gevonden dat schade aan de voor een deel broze fragmenten tot een minimum is beperkt.

De steenkwaliteit van enkele bouwfragmenten was van dien aard dat zelfs bij een voorzichtige behandeling hier en daar schade is ontstaan.

De zinsnede in Uw brief dat deze fragmenten als 'oude rommel' zijn gestort is niet juist. Ook is het mij niet bekend dat stukken tufsteen zijn verkocht.

Het ligt echter wel in de bedoeling deze fragmenten, welke voor een deel historische waarde hebben, terug

te brengen op de daarvoor geëigende plaatsen in het park. Daarnaast ligt het in de bedoeling twee zuilen welke thans zijn aangebracht in het Nijmeegs Museum, ook weer in het park te plaatsen.

Wel zal een deel vooraf dienen te worden gerestaureerd momenteel is hiervoor geen krediet aanwezig. In onderzoek is nu, om de restauraties te bespoedigen, of het mogelijk is de hiervoor benodigde gelden te pakken uit de post 'overige restauraties' opgenomen in de meerjaren-begroting. Dit geld is namelijk bedoeld voor het opvangen van onvoorziene noodzakelijke restauratiewerkzaamheden.

Mocht dit mogelijk zijn, dan kunnen binnen afzienbare tijd de bouwfragmenten weer worden overgebracht naar het park.

Hopelijk heb ik U met dit schrijven de bezorgdheid, die ook de mijne is voor een deel kunnen wegnemen.

De Directeur,
(Handtekening)

Er waren bij de Valkhofvereniging eenvoudigen van harte, zij trokken uit bovenstaand schrijven de conclusie dat alles wel goed zou komen.

Een ander deel reageerde feller, zij vonden dat men van gemeentelijke zijde de zaak wilde verdoezelen. Dus stelden zij een 'hard' antwoord op. Over deze brief sprak onze voorzitter zijn 'veto' uit! Eerst afwachten, was zijn reactie!

Wij bleven netjes wachten, nu al zes jaar lang! Nog altijd is het Valkhofpark leeg!

U ziet, het beproefde middel; 'verdeeldheid zaaien', werkt nog altijd uitstekend!

Komen wij nu weer terug op het artikel van Weve:

Kort voor de tragische dood van Dr. Jan Brinkhoff; had ondergetekende nog een gesprek met hem in de Valkhofkapel. Hij drukte mij daar o.m. op het hart: 'Je weet, voor mij is dit een Ottoonse kapel.(1) Wat het 'bouwbegin' betreft, ben ik het geheel met de visie van Ir. J. Weve eens; de enige zekerheid die we hierover hebben is, dat we geen enkele zekerheid hebben! Een jaartal noemen is en blijft dus fantasie, maar heeft ook geen enkel nut! Belangrijker is dat wij de burchtresten die Nijmegen nog bezit, beschermen en bewaren voor de komende generaties! Zo ook de sfeer die deze kapel nu weer oproept; dit is een wezelijk onderdeel uit een historisch verleden. Jullie zij op de goede weg, ga door! Voor echte Nijmegenaren is dit gewoon een plicht! Ik ken de trucjes wel die in onze kringen worden toegepast wanneer men het niet met elkaar eens is, daarom zeg ik nogmaals met nadruk; ga door! Dit is waardevoller als goochelen met jaartallen!

(1) De Ottonen-periode begon in het jaar 936 toen in Aken Otto I tot koning werd gekroond. Zijn Keizerskroning vond plaats in Rome (962) Veel Keizerlijke bezoeken, maar vooral de komst van een Byzantijnse echtgenote voor Otto II in Rome, (972) die graag hier verbleef; werden voor het Valkhof van grote betekenis. Het gebeuren in 980 (geboorte van Otto III) maar ook het overlijden van Theophano in 991, gaven het toen nog onbelangrijke stadje bekendheid in geheel Europa. Byzantijnse invloed werd hier in het westen overal merkbaar, de Nikolaaskapel op het Valkhof is hiervan een duidelijk voorbeeld. De Ottonenperiode eindigde bij de te vroege dood van Otto III, in het jaar 1002. Zijn opvolger werd Heinrich II. Voor meer informatie: ons Valkhofnieuws; De Ottonen; Otto III; Theophano; alles in de kapel verkrijgbaar.

Hein G.M. van Brienem.

KASTEEL HERNEN TE HERNEN:

Deel 9 Kastelen in het kwartier van Nijmegen.

Louk Hendriks.

Over de oorsprong van het kasteel is niets bekend.

In een oorkonde uit 1390 is sprake van een huis van Hyrne mit der Veste, maar uit diverse onderzoeken is duidelijk geworden dat het te dateren is omstreeks 1350.

Boven de ingang is het jaartal 1555 te zien en een steen met de wapens van Reinier van Wijhe burggraaf van Nijmegen en Margriet van Egeren met wie hij op 9 februari 1546 huwde. Vermoedelijk was hij vanaf 18 september 1544 heer van Hernen.

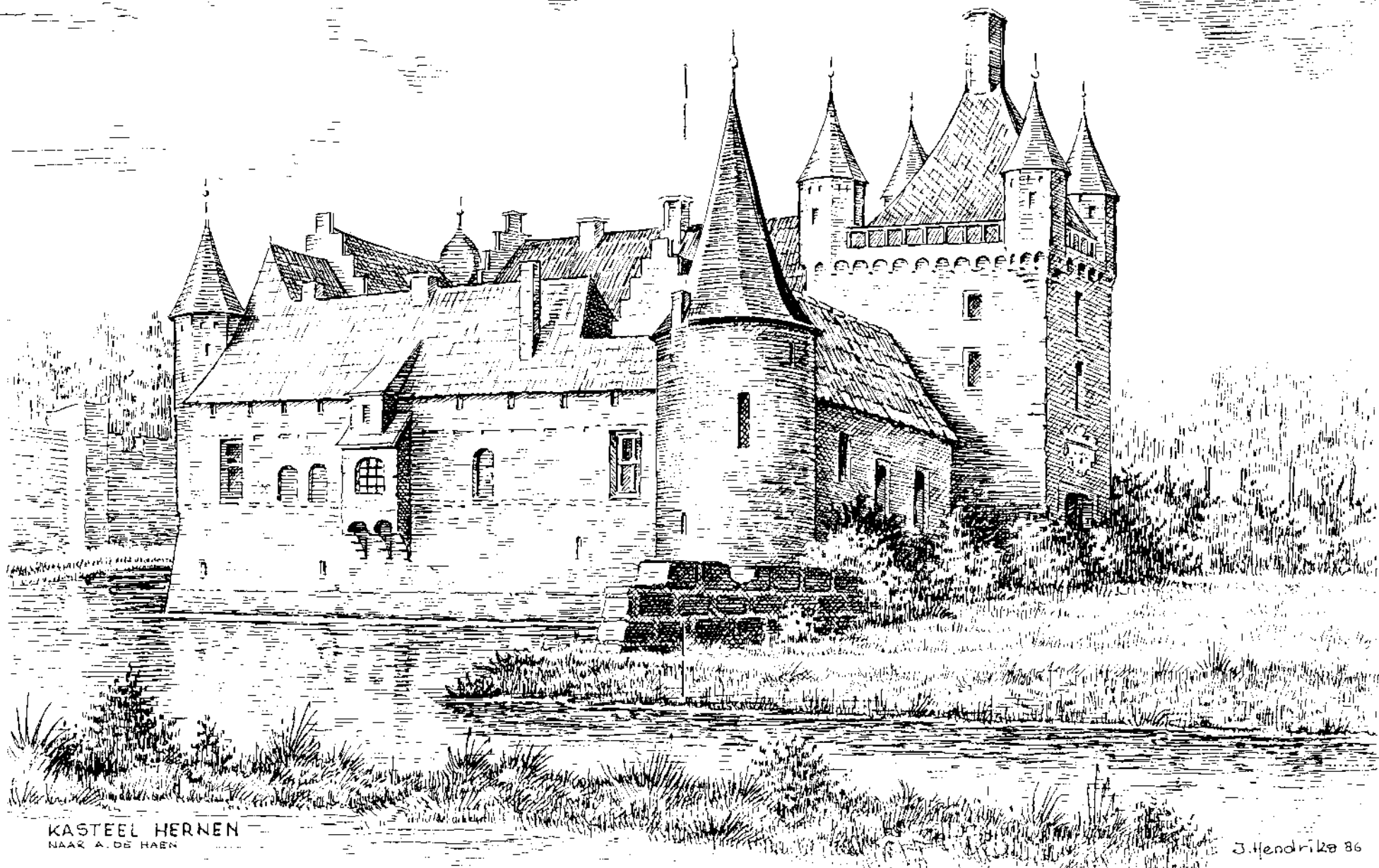
In de rechtervleugel van het kasteel bevindt zich een vertrek, dat tussen 1648 en 1800 als schuilkerk heeft dienst gedaan. Deze burcht heeft een belangrijke plaats ingenomen als steunpunt voor het katholieke geloofsleven.

Hernen dankt nu een deel van zijn vermaardheid aan de Middeleeuwse overdekte weergang, die niet zoals gebruikelijk een aanbouwsel is, maar in de gemiddeld 2.50 m dikke muur werd verwerkt.

Oorspronkelijk was de weergang open, maar later werd hij door verlenging van het dak overdekt.

Helaas is de machtige donjon, die een muurdikte had van 2.60 tot 2.80 m tussen 1732 en 1772 wegens bouwvalligheid afgebroken.

Het kasteel werd in juli 1940 door de laatste eigenaresse Mevrouw A.M.P. Metelerkamp van Bronckhorst geboren Jkvr. den Tex overgedragen aan de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen, die het grondig restaureerde.

KASTEEL HERNEN
NAAR A. DE HAEN

HET LAATSTE NIEUWS OVER DE HERUITGAVEN

G.Hermans

Op het moment dat het artikel over de heruitgaven van de eerste drie jaargangen (1979 t/m 1981) van Valkhofnieuws werd geschreven, was alles voor 90% gereed. De verwachting bestond dan ook, dat ten tijde van het verschijnen van het artikel over de heruitgaven in het laatste nummer van 1990 het resterende werk eveneens zou zijn afgerond. Het mocht echter niet zo zijn, daar uiteindelijk bleek dat de inhoud van de jaargangen 1980 en 1981 met geen mogelijkheid op 64 pagina's paste. Nu lijkt dat geen ramp, doch van de zijde van de drukkerij was ons te verstaan gegeven dat 64 pagina's het maximale aantal was dat op de bekende wijze kon worden gebundeld. Gelukkig bleek bij extra navraag, dat 68 pagina's nog net tot de mogelijkheden behoorde. Nu nog de laatste hand gelegd aan enkele tekeningen en de zaak was rond. Helaas, onze vaste tekenaar dhr. J.Hendriks moest geheel onverwacht met spoed worden opgenomen in het ziekenhuis. Gelukkig is hij weer herstellende en mocht hij onlangs naar huis, maar van tekenwerk kan voorlopig geen sprake zijn. Vandaar dat naar andere oplossingen moest worden uitgekeken. Naarstig werd naar foto's, tekeningen, plattegronden en prenten gezocht waarmee de heruitgaven op verantwoorde wijze konden worden geïllustreerd. Na ook deze hindernis te hebben genomen, leek niets het verstrekken van de drukopdracht meer in de weg te staan. Ware het niet, dat het aantal inschrijvingen duidelijk geringer was dan verwacht. Medio februari hadden circa 40 mensen ingetekend. Frappant was, dat iedereen intekende voor beide boekjes.

Nu is het zeer wel mogelijk dat de interesse voor

Bron: Het land tussen Maas en Waal.
J.H.Manders

deze uitgaven werkelijk niet groter is dan zich op dit moment aftekent. Mogelijk speelt de relatief korte inschrijftermijn, als gevolg van de zeer beperkt beschikbare tijd van de drukker, een rol. Een andere mogelijkheid is, dat de ontwikkelingen in de Golfregio alle aandacht voor zich opeisten. Gevolg van dit beperkte aantal intekenaars was, dat een kleine oplage moest worden gemaakt, hetgeen uit het oogpunt van kosten uitermate ongunstig uitkwam. We hadden vooraf gesteld dat de kosten per boekje niet boven de zes gulden uit mochten komen. Uitvoerig overleg met de drukkerij leverde nochtans nieuwe mogelijkheden op. Door af te zien van de off-setdruk-methode is het mogelijk gebleken om de kosten aanzienlijk te reduceren en de prijs terug te brengen tot slechts f 3,50 per stuk, zonder noemenswaardig aan kwaliteit in te leveren. Deze uitkomst betekent dat de herdruk van de drie jaargangen, uitgevoerd in twee boekwerkjes (formaat A5), definitief doorgaat. Inmiddels is aan de drukker de opdracht verstrekt om van ieder 65 exemplaren te drukken. Degene die nog in het bezit wenst te komen van deze heruitgaven kan een briefkaart schrijven naar:

Redactie Valkhofnieuws

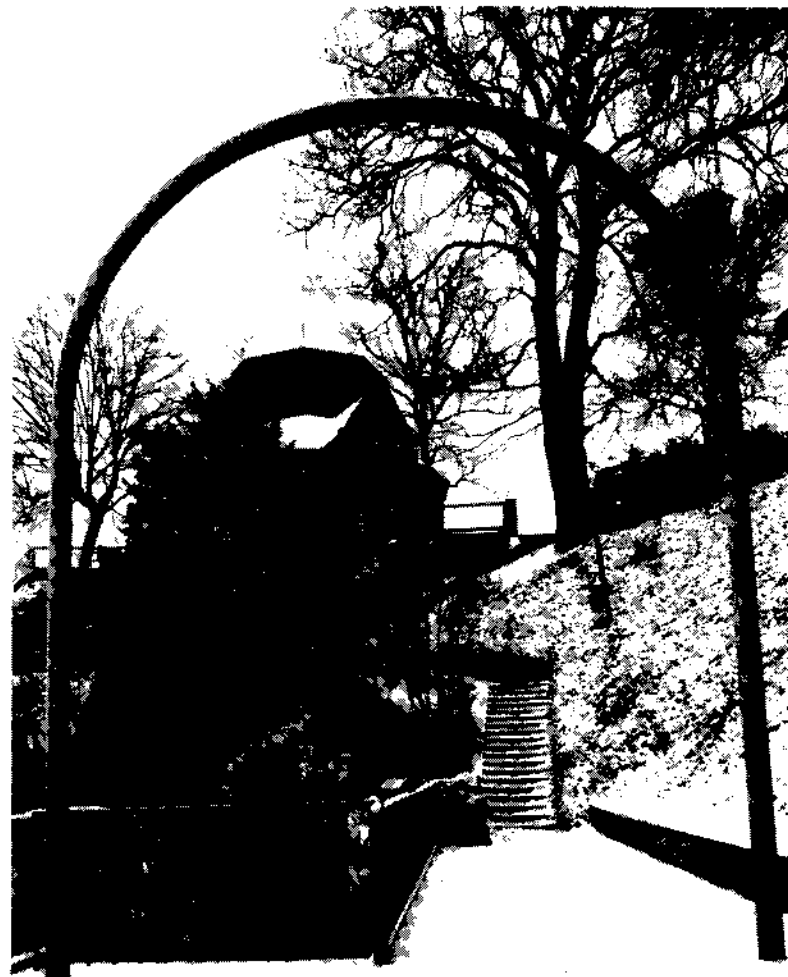
Postbus 1390

6501 BJ Nijmegen

onder vermelding van HERUITGAVEN

De aanvragen zullen in volgorde van binnenkomst worden behandeld, uiteraard zolang de voorraad strekt.

Zij die reeds eerder hebben ingetekend hoeven dit natuurlijk niet te herhalen. Hun namen staan genoteerd en zij kunnen zich verzekerd weten van toezending van de heruitgaven. Naar verwacht zal dit in de maand april of begin mei gebeuren.

Een fraaie foto, in de winterse februari-maand van dit jaar 'geknipt' door Antoon Janssen.

EEN TOERIST BEZOEKT NIJMEGEN IN 1675

Een belangrijke heer; Franz Anton Freiherr von Landsberg; maakte in 1675 een 'Kavaliërsreise' door west-Europa. Deze tocht, van Arnsberg(Dld) naar Parijs, werd een dwaaltocht door; Nederland, Engeland en Frankrijk. Hij bezoekt er verschillende steden en geeft er zijn oordeel over.

Deze reislustige kavalier, heeft steeds een dagboek bij de hand en schrijft al zijn bevindingen er keurig in op, tot en met de door hem uitgegeven centen en stuivers toe!

Een interessant deel; het bezoek aan Nijmegen en omgeving, kregen wij via de Heer Dethlefs uit Münster in handen, hiervoor natuurlijk onze hartelijke dank!! Wij krijgen hier een indruk hoe onze stad, 'versierd' met de toen nog bestaende burcht, bij toeristen overkwam.

De Heer von Landsberg begint zijn reis op 3 Augustus 1675 in Landsberg. Via Dortmund, Recklinghausen en een Rijn-oversteek komt hij in Rheinberg en daarna in Wesel. Hier stuurt hij zijn knecht met de vier paarden terug naar huis en gaat verder per boot of koets. Hij bezoekt Rees, Emmerich, gaat aan het 'beroemde' fort Schenckenschans 'voorbij' en komt langzaam in de omgeving van 'Nimwegen'. Wij laten hem dus nu maar zelf aan het woord in het duits van 1675, de vertaling hiervan zult U erna vinden.

'....undt bin also den Rhein hinunterpasziert, habe die Wall auf den lincken Handt liegen laszen, so bei dieszer Festung ausz dem Rhein fließt undt die Wall genent wirdt. Von Scenckenschans bin auch dem Zoll-Hausz fürbeipassiert, welches darumb so genent wirdt weilen de leste Churbrandenburgische Zoll alda bezahlt musz werden. (Bin nicht in dieszer Festung gewesen.....). Alwo gleich darunter ein par Canon-

schuz davon die Frantzosen durch den Rhein gesetzt undt die Hollender alda geschlagen(1) Der Rhein ist an dieszem Ort gar nicht dieff, dasz, der den Weg woll weisz, durchreiden kan. So weiter bin gefahren bis Elterberg, so ein Kloster ist, welches auf einem hohen Sandtberg ligt, bei Huszen, so ein kleines Gelderisches Stättgen(2), fürbei auf Arnheim, so ihm Gelderlandt ligt, von der Franzosen auch ingenommen gewesen. Da die Festung auch noch stehet; ist kein Guarnison darin gewesen. Alwo logiert in der 'Burck von Oranien'. Da dem Schiffman, so mich geführt von Weszel bisz hieher bezahlt 6 Schilling. für unsere Pagage an den Rhein zu fahren zu Weszel, undt zu Arnheim ausz dem Schiff zu fahren habe gegeben 2 Schilling.

Den 9 bin von Arnheim mit dem 9 Uhrs-Scheut(3) auf Nimmegen gangen, wo dan bezahlt in der Scheut bisz Nimmegen 8 Stüfer, für passage undt Weggeldt 6 Stüfer. Wan man nun zu Nimmegen kombt, da man aus der Scheut steigt, so musz man noch ein halb Viertelstundt zu Fuesz gehen(4), ehe man an die Wall kombt. Da ist dan eine Schieffbrücke bis halb über die Wall, wo man übergeheth. Dan ist dar gewesen eine fliegende Brücke(5), womit dan bisz an die Stadt gefahren. Für überzufahren musz man geben ein Blaecken hollendisch Geldt, welches 5 Deut scien.

Alwo in die Statt gangen, welche an dem Berg henckt, ligt Gelderland, undt habe da Mittag gehalten auf dem Marckt an der Hauptwacht im 'Weiszen Swanen' undt verzehrt $\frac{1}{2}$ Ducaton. In welchem Wirtshausz dan auch die Officier von den Regimentern des Fürsten von Osna-brück, so rothe Röcke, undt Jungen Prinz Moritz von Nassauw, so grauw mit rothen Aufschlegen undt rothe Hoszen undt Strümpfe tragen, angetroffen, so da gespeizet. Alhie ligt hollendische Guarnison,

ist auch von den Franzosen erobert (gewesen). Die Vestung steht noch, wie ihngleichen auch die auch die Schantz dagegenüber gelegen, die Kontzenburch. Ich habe auch die meisten Ausreiszer von dem Regiment alhie angetroffen (6). Es ist nichts hie zu sehen alsz eine schöne Vestung, schöne Straszen; die Burch auf dem berg gelegen, der Falckhoff genandt; ein plezierlicher, wol gepflanster Busch, der Kalverbusch genandt, da man spazieren den Sommer gehet, ein schöner Markt.

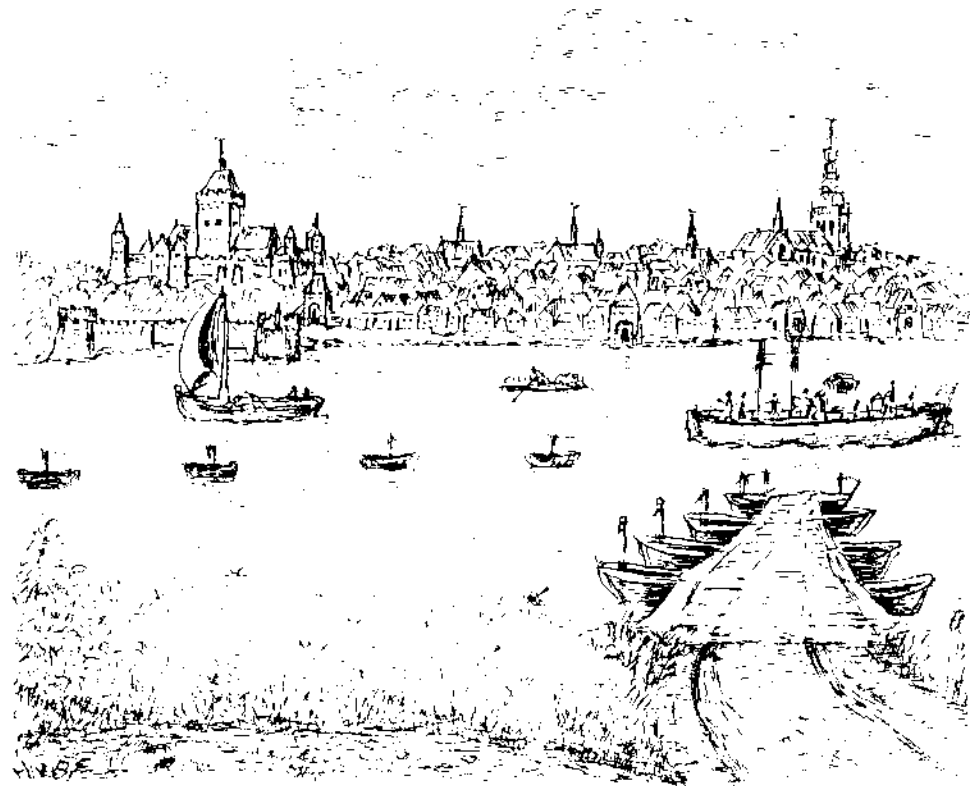
Von da bin selbigen Tag auch wieder zurück auf Arnheim gangen umbt drei Uhr. Wiederumbt bisz Arnheim bezahlt 8 Steufer, weggeldt 2 Stüfer. Es ist alhie zu Arnheim eine schöne Schieffbrücke über den Rhein gewesen, wo keine Wacht bei. In Arnheim ist nichts zu sehen, habe da verzehrt 1 Ducaton 2 schilling.

Den 10. bin von Arnheim umb 7 Uhr mit einem Rholwagen durch Wageningen, ein kleines holländisches Stättgen, durch Renen, so am Rhein ligt, auch ein kleines Stättgen, alwo Mittag gehalten in dem 'Prinz von Oranien'. Da verzehrt 5 Schilling.

Durchgepassiert; alda ist ein Hausz im Durchfahren zu sehen, alwo für alten Zeiten ein flüchtiger bömescher König seine Hoffhaltung gehalten, si ein schönes Hausz ist, auf Utrecht,...

Vertaling.

'.....en ben hier de Rijn overgestoken, heb de Waal aan de linkerzijde laten liggen die ongeveer bij dit fort vanuit de Rijn ontstaat en de 'Waal' genoemd wordt. Voorbij Schenkenschans ben ik ook het tolhuis voorbij gekomen, wat zo wordt genoemd, omdat hier de laatste 'Churbrandenburgische' tolgelden betaald dienen te worden. Een paar kanonschoten hier vandaan zijn de Fransen over de Rijn gestoken (12/13-6 1672)

De oude pont die van Nijmegen naar Lent en weer terug 'gierde'. Men maakte eenvoudig gebruik van de sterke stroming in de Waal.

De uitvinder van deze 'Gierbrugge' was de bekende Hendrik Heuck, een in Nijmegen wonende Luburger, die in 1638 tot meester van het schippersgilde was gekozen. Hij was een veelzijdig man, meermaals schutterskoning, burger-hopman, glasblazer, koperpletter, houtbewerker, enz.

Op 3 April 1657 werd de door hem ontworpen en uitgedachte gierpont hier in gebruik genomen.

en hebben daar de Hollanders verslagen.(1) De Rijn is op deze plaats niet zo diep, zodat iemand die de weg weet er door lopen kan naar de andere oever. Verder gevaren, Eltenberg voorbij, waar een klooster staat op een hoge zandberg, voorbij Huizen gekomen(2) een klein Gelders stadje en dan naar Arnhem, dat in Gelderland ligt en ook door de Fransen werd ingenomen. De vesting staat er nog, er is geen garnizoen achtergebleven. Gelogeerd, in de 'Burcht van Oranje'. De schipper die mij van Wesel naar hier bracht, betaalde ik zes Schilling, voor het brengen van onze bagage naar de Rijn in Wesel en in Arnhem uit het schip laden, heb ik twee schilling gegeven.

De negende Augustus uit Arnhem met de schuit (3) van 9 uur naar Nijmegen gevaren. Daarvoor in de schuit betaald, 8 stuivers, voor passage en weggeld 6 stuivers. Als men bij Nijmegen uit de schuit stapt, moet men nog een half kwartier te voet gaan(4) voor men aan de oever staat, hier is een schipbrug tot de helft van de Waal waar men over moet. Dan is er een Vliegende brug (5) waarmee men tot de stad vaart. Voor het overvaren moet men het Hollands bruggeld betalen, dit is 5 Duiten. Hierna zijn we de stad ingegaan die tegen een berg ligt in Gelderland, en hebben middagpauze gehouden op de Markt bij de Hoofdwacht in 'De witte Zwaan' en verteerden een halve ducaat.

In deze herberg was ook een officier, der regimenten van de Vorst uit Osnabrück, in rode kleding, ook de jonge Prins Moritz van Nassauw, in grijze kleding met rode omslagen, rode broek en kousen.

We hebben hier gegeten.

Hier ligt een Hollands garnizoen in de stad, die ook door de Fransen veroverd is geweest. De vesting is nog compleet ook de schans aan de overkant, geheten: Het Knodsenburg. Ik heb hier de meeste gedeserteerden van het regiment gezien (6). Er is hier alleen

een mooie vesting, mooie straten, een burcht die op de berg ligt, het Valkhof genoemd, een gezellig leuk ingeplant 'bos', het Kalverenbosch genaamd waar ieder in de zomer wandelen gaat; en ook een mooie Markt.

Van hieruit ben ik dezelfde dag nog om 3 uur weer terug naar Arnhem gegaan. Opnieuw tot Arnhem betaald, 8 stuivers en voor weggeld 2 stuivers. Er was hier in Arnhem een mooie schipbrug over de Rijn, waar geen wachter bij stond. In Arnhem is niets te zien,, verbruikt alhier, 1 Ducaton 2 schilling.

De 10/8 ben ik vanuit Arnhem om 7 uur met een koets naar Wageningen gerold; een klein hollands stadje; verder naar Rhenen dat aan de Rijn ligt, ook een klein stadje, hier in de middag pauze gehouden in: 'De Prins van Oranje' kosten, 5 schilling. Bij het verder rijden was een huis te zien, waar in vroeger tijden een gevluichte Boheemse Koning zijn verblijf had, een prachtig huis; verder naar Utrecht.....'

Tot hier het relaas van Franz Anton Freiherr von Landsberg uit 1675 die wij niet verder in zijn dagboek volgen omdat hij nu uit de omgeving en het zicht raakt.

(1) De 12/13-6-1672 was het franse leger hier de Rijn overgestoken en hadden onder het toezien oog van hun Koning de Hollanders verslagen.

(2) Huizen bij Bemmelen in de Betuwe.

(3) Trekschuit; Arnhem-Elst-Lent.

(4) Lopen 7½ minuten naar de aanlegplaats veerpont.

(5) Oude gierpont.

(6) Vermoedelijk uit het Regiment van zijn vader. Dit regiment was toen in Rheinberg gestationeerd.

Uit: Die Kavaliereise des F.A. Freiherr v. Landsberg. Tagebuch und Briefwechsel, bearbeitet von G. Dethlefs. Münster 1984.

H.G.M. van Brienem

EEN BELANGRIJKE MIJLPAAL

Of men het nu wil zien of niet, Nijmegen gaat op de 15e juni een belangrijke mijlpaal passeren. Dan is het 1000 jaar geleden dat Keizerin Theophano hier in de Valkburcht overleed. Na dit onverwacht gebeuren ontstond grote droefheid in geheel west-Europa.

Deze vorstin, die de laatste jaren verrassend opnieuw in de schijnwerpers is gekomen, blijkt steeds meer van grote betekenis voor Nijmegen en wijde omgeving! Duidelijk is, dat het hier gaat om een stuk Europese geschiedenis dat eenvoudig was overgeslagen! U zult ook begrijpen; als een onbekende periode plotseling op tafel komt, er opwinding kan ontstaan in bepaalde kringen omdat gangbare theorieën hierdoor aan het wankelen worden gebracht!

Voor ons blijft echter hoofdzaak dat de Byzantijnse Keizerin Theophano, gewoon vergeten, (omdat ze een vrouw was?) zeker in deze tijd haar belangrijke plaats terug krijgt in de Nijmeegse Valkhof-geschiedenis. Wij zullen dan ook -wel- aandacht schenken aan deze 'duizend-jaar' herdenking!

Er komt in de Nikolaaskapel een informative tentoonstelling over Theophano en het Byzantijnse Rijk.

In samenwerking met Kleve wordt een herdenkingstocht naar Keulen gehouden met een plechtigheid in de Pantaleonskerk bij het graf van Theophano.

Een 'grensland-route' zal U worden aangeboden waarbij veel uit de Ottonen-tijd is te zien.

Er komt een speciaal herdenkingsconcert in de kapel, een ikonen tentoonstelling en een bustocht naar de bezienswaardigheden in Essen en Recklinghausen.

Wij houden U op de hoogte! U krijgt bijtijds alle informatie toegezonden.

Hein van Brienen.

Graf van keizerin Theofano in de Pantaleons kerk te Keulen.

'HOOPVOLLE TOEKOMST??

Een Nijmegenaar in ambtelijke functie, ontmoet bij de Valkhofkapel een Arnhemmer, eveneens in ambtelijke functie. Zij kennen elkaar sinds een bespreking in Den Haag, waar het samengaan van beide steden in een z.g. 'gedurfd-krachtige-woonkern-Oost' aan de orde kwam!

De Arnhemse ambtenaar:

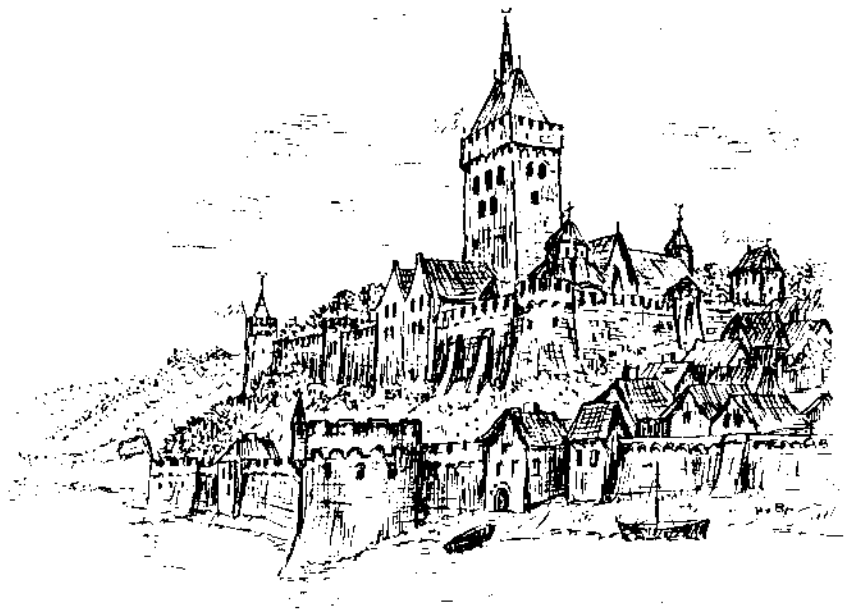
'Ha die collega! Op zoek naar historie?'

De Nijmeegse ambtenaar:

'Nee, ik geniet hier alleen van het zicht op onze Waalsprong!'

De Arnhemmer:

'Volkomen gelijk vriend, Nijmeegse historie kun je beter bekijken op de stortplaats bij publieke werken! Blijf maar rustig in de toekomst kijken! Als jullie straks in Arnhem zijn opgegaan, zullen wij die historie wel weer tevoorschijn halen, daar zal ons Arnhem beslist belangrijker door worden!!'

De keizerlijke familie in aanbidding.

Detail van een ivoren paneel met Otto I zijn vrouw Theophano en zoon Otto III.

Ze dragen alle drie Germaanse kronen vermoedelijk gemaakt in Milaan omstreeks 980 ter gelegenheid van Otto's intocht in de stad.

KÖLN · COLOGNE · KEULEN · COLONIA

NIJMEGEN EN KEULEN 991 - 1991

Een grote historische binding
van duizend jaar geschiedenis.

In de Pantaleonskerk te Keulen staat een
graftombe met volgende tekst:

KEIZERIN THEOPHANO — ECHTGENOTE VAN EEN KEIZER —
MOEDER VAN EEN KEIZER

Deze keizerin stierf 15 juni 991 in het kei-
zerlijk paleis te Nijmegen, de plaats waar zij
graag verbleef. Zij werd onder grote droefheid
naar Keulen overgebracht om in de Pantaleons-
kerk begraven te worden. Nu 1000 jaar geleden

Een plechtige herdenking zal 31 mei plaats-
vinden op het Valkhof te Nijmegen en 1 juni in
de Pantaleonskerk te Keulen.

Wilt U dit historisch gebeuren meemaken? Op
zaterdag 1 juni staat een bus voor U klaar!
U kunt nu al inschrijven. De kosten zijn 35 gld.
Giro Valkhofvereniging; 4438363 met vermelding
'BUSTOCHT KEULEN'. (Programma z.o.z.)

Voor hen die op eigen gelegenheid naar Keulen
reizen om de herdenking te volgen, staat ach-
ter het programma een plattegrond van het cen-
trum met verwijzing naar de Pantaleonskerk.

36

KÖLN · ケルン · COLOGNE · 科隆 · COLONIA

PROGRAMMA THEOPHANO — HERDENKING IN NIJMEGEN EN KEULEN.

In het kader van de Theophano-herdenking op vrijdag
31 mei zult U op het Valkhof in de namiddag na 18
uur oosterse klokken horen.

Deze byzantijnse klokkenmelodieën zijn hier in het
westen vrijwel onbekend. In het oosten, nu ook in
Rusland, is dit traditioneel bij het begin van een
kerkdienst. Voor ons westerlingen blijven het myste-
rieuze klanken.

De Valkhofkapel zal rond die tijd geopend zijn en U
zult daar de ikoon kunnen zien die een dag later
naar Keulen wordt overgebracht als herinnering aan
de laatste tocht van Theophano (Nikolaas was de
patroonheilige van haar familie).

Om 19 uur volgt dan een oosterse Vesperdienst in de
Petrus Canisiuskerk aan de Molenstraat. De Metropo-
liet van de Oostersekerk in midden-Europa en de
Bisschop van Münster zullen daarbij aanwezig zijn,
evenals vele geïnteresseerden uit de grensregio
met pastoor Fritz Leinung uit Kleve en de 'Freunde
der Schwanenburg'.

De volgende dag, zaterdag 1 juni, vertrekt van het
station te Nijmegen om 8 uur 'smorgens een bus naar
Kaiserswerth waar wij ons weer aansluiten bij de Ne-
derrijnse pelgrims. Vanhier gaan wij per luxe boot
naar Keulen.

KÖLN · ケルン · COLOGNE · 科隆 · COLONIA

37

Deze tocht bedoeld als 'Verständigungsfahrt' zal zeker onvergetelijk worden. U zult veel zien en horen. Tegen vier uur hopen wij in Keulen te arriveren. Van de kade trekt de stoel naar de Pantaleonskerk waar de Nikolaas-ikoon plechtig wordt binnengedragen en voor de toekomst blijft opgesteld bij het graf van Theophano. Hierna volgt een oosterse Vesperdienst met herdenking.

Na afloop wordt U in een zaal naast de kerk koffie met broodjes aangeboden.

Plm. 19 uur gaat speciaal in Köln het Schnütgen-museum voor ons open waar een prachtige tentoonstelling is te zien met o.m. boeken uit de 10e eeuw.

Tegen half negen staat de bus weer voor U gereed om naar Nijmegen te rijden waar wij tegen tien uur hopen aan te komen.

Voor verdere informatie of reserveringen, schriftelijk, bij de Heer A.v.d.Boogaard Abornstr. 3. 6523. JE. Nijmegen.

Op 15 juni volgt een bustocht naar Recklinghausen, met bezoek aan het beroemde ikonenmuseum en de Münsterkerk in Essen met de schatkamer. Inschrijving is mogelijk. Kosten 30 gulden. Vertrek om 8 uur (station) terugkomst ongeveer 20 uur. Eveneens giro; 4438363 Valkhofvereniging, vermelding: BUSTOCHI ESSEN.

In museum en schatkamer krijgt U een rondleiding.

Laat deze kans om iets moois te beleven niet zomaar voorbij gaan!

38

ΚΟΛΩΝΙΑ KEULEN КЕЛЬН KOLN ケルン COLOGNE

39

KOLN ケルン COLOGNE كولونيا COLONIA 科隆